

Protokol II

Dopolnilni protokol k ženevskim konvencijam z dne 12. 8. 1949 o zaščiti žrtev nemednarodnih oboroženih spopadov obsega 28 členov, ki so razdeljeni na pet delov:

Preambula govori o tem, da so načela ženevskih konvencij podlaga k spoštovanju človekove osebnosti v primerih oboroženega spopada, **ki ni mednarodnega značaja**.

I. del — področje tega protokola (obsega 3 člene)

1. člen določa materialno področje uporabe protokola — S tem se uporaba humanitarnega prava razširja tudi na **mednarodne oborožene spopade** (državljanke vojne in podobno!). Bistvo je, da so odpadniške oborožene sile organizirane tako, da imajo odgovorno poveljstvo in takšno kontrolo nad ozemljem, ki jim omogoča nenehne usmerjene vojaške operacije. Izrecno je navedeno, da se ta protokol ne uporablja v primerih notranjih nemirov in napetosti, kot so upori, izolirani ali sporadični akti nasilja in drugi akti podobne narave, ker to niso oboroženi spopadi.

II. del — humano ravnanje (obsega 3 člene) — V tem delu so zajete temeljne garancije za takšno ravnanje, kazenski progon in osebe, ki jim je bila omejena prostost.

III. del — ranjenci, bolniki in brodomolci (obsega 6 členov)

IV. del — civilno prebivalstvo — V 6 členih je zajeta zaščita civilnega prebivalstva in objektov, vključno s kulturnimi objekti in svetišči, prepoved prisilne preselitve civilov, delovanje društev za pomoč in akcije pomoči.

V. del — končne določbe (obsega 10 členov) — Seznanjajo s protokolom, njegovo uveljavitvijo, pristopom, podpisom, ratifikacijo itd.

Zaključek

Zavedam se, da je ta zapis pomanjkljiv in da sem ob obsežnosti gradiva morda spregledal kako zanimivo področje, zato se bralcem opravičujem in bom hvaležen za vsako dobronamerno opozorilo, kritiko ali nasvet. Vodila me je želja, da bi s temi v grobem podanimi osnovnimi načeli mednarodnega humanitarnega prava seznanil pripadnike civilne zaščite, gasilce kot tudi člane ostalih humanitarnih organizacij.

In če mi je to uspelo, je ta zapis dosegel svoj namen!

1. Dedier, V., 1981. Novi prilogi za biografijo J. B. TITA
2. Gregovč, D., 1991. Od zakona do nezakonitosti. Revija Globus, št. 49, 15. november 1991, Zagreb.
3. Medicinski razgledi 1989 — ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojn.
4. Uradni list FLRJ, letnika 1978 in 1950.

SPOŠTOVANJE MEDNARODNEGA HUMANITARNEGA PRAVA: RAZMIŠLJANJA MEDNARODNEGA ODBORA RDEČEGA KRIŽA O PETIH LETIH DELOVANJA (1987—1991)

UDK 349.3 (100) »1987/1991«

Eden glavnih namenov mednarodnih konferenc Rdečega križa in Rdečega polmeseca, na katerih se zbirajo ustanove Rdečega križa in Rdečega polmeseca ter države podpisnice ženevskih konvencij, je ta, da prispevajo k spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava med oboroženimi spopadi.

Šestindvajseta mednarodna konferenca Rdečega križa in Rdečega polmeseca, ki naj bi bila v Budimpešti od 28. novembra do 6. decembra 1991, je zaradi političnih nesoglasij preložena za nedoločen čas. MORK obžaluje, da so take razmere; kljub temu pa želi razglasiti, kaj misli o spoštovanju humanitarnega prava in kaj ga skrbi v zvezi s tem. Zato danes pošilja vsem državam podpisnicam ženevske konvencije ter državnim skupnostim Rdečega križa in Rdečega polmeseca besedilo poročila o tem vprašanju, ki ga je hotel predstaviti na tej konferenci.

Ker to poročilo obravnava resna humanitarna vprašanja, na katera je nujno treba biti pozoren, sem prepričan, da bomo z njegovo objavo pomagali nadaljevati pogovor, ki je zdaj bolj kot kdaj nujen med vsemi državami in nacionalnimi organizacijami.

Cornelio Sommaruga

predsednik

Mednarodnega odbora Rdečega križa

Ženeva, 10. decembra 1991

Še pred nekaj leti je v mednarodnih odnosih prevladovalo ozračje, ki bi gotovo lahko dajalo prav dvomljivcem, katerim so se mednarodna srečanja zdela le početje, ki prepogosto nima pravega smisla. Ker je bil svet razdeljen na bloke, vkopane na nasprotnih in navidezno nespravipljivih ideoloških položajih, so se skoraj vedno končali s porazom poskusi — naj so bili še tako hvalevredni — da bi prišli kam dlje od golih izjav o namerah in se v duhu pogovora in spravljivosti spopadli z največjimi problemi našega časa. Takšno stanje je bilo posebno očitno v Združenih narodih, kjer so velesile druga drugi z vetom spodbijale predloge, medtem pa nadaljevale gospodarsko uničevalno in moralno neopravičljivo oboroževalno tekmo v svetu, ki je trpel lakoto. Tako so bile prav te velesile omejene na koeksistenco v nekakšnem čudnem miru, zasnovanem na jedrskem zastraševanju ali možnosti, da bi se obojestransko uničile. Njihovi boji za vpliv na oddaljenih delih sveta so oživili stara nasprotja ali celo sprožili vojno v nekaterih državah,

med katerimi si jih je nekaj šele pred kratkim pridobilo neodvisnost. Tako se je oboroževalna tekma razširila na področne spopade, se hranila s krajevnimi spori, ideološkim soočanjem, slepim fanatizmom in sektaštvom ter slo posameznikov po oblasti.

S podporo od zunaj so ti neskončni spopadi hujskali in slabili ljudstva tretjega sveta, ki so že tako bila plen vedno slabšega gospodarstva in naravnih katastrof, med katere sodijo lakota in epidemije. Upori, ki so jih sprožali boji med rivalskimi frakcijami, so prispevali k razpadanju političnih, gospodarskih in socialnih struktur.

V takšnih političnih razmerah je moral delati MORK v zadnjih desetletjih. To stanje nalezljivega nasilja je počasi, vendar neizprosno razjedalo humanitarno pravo, ki ga nekatere vojskujoče se strani zavračajo v imenu ideologije, neposredne vojaške prednosti ali iz političnih in strateških ozirov, ne da bi upoštevale človekoljubne zahteve.

252 Moj žal pokojni predhodnik Alexandre Hay je govoril o teh vznemirljivih dejstvih, ko je na 25. konferenci v Ženevi leta 1986 opozoril na dejstvo, da ni samo naraslo število spopadov, v katerih prosijo MORK za posredovanje, ampak da so ti spopadi tudi dolgotrajnejši, ker pogajanja spodirva zatekanje k sili. To pa spet pelje v strožje ravnanje, ki se zrcali v razmerju vojskujočih se strani do žrtev.

Zaradi posledic tako številnih spopadov se MORK-u sami po sebi kažeta dve dejstvi. Prvo: če bo dovoljeno, da se humanitarno pravo vedno bolj krši, bomo vedno bolj pripravljeni pozabiti, da se je takrat položaj moral poslabšati; in drugo: kljub natančni diagnozi MORK-a o vzrokih za tolikšno trpljenje ne vojskujoče se strani ne mednarodna skupnost še vedno ne bodo zmožne, da bi bodisi predpisale primerna zdravila ali jih nemudoma uporabile. Ko je MORK odkril ti dejstvi, je pozval k humanitarni mobilizaciji vse države podpisnice ženevskih konvencij, vse nacionalne organizacije Rdečega križa in Rdečega polmeseца ter po množičnih občilih vse ljudi.

Ta poziv naj bi politične voditelje bolj opozoril na humanitarna vprašanja, ker naj bi jim pokazal, da obstajajo določene humanitarne zahteve, ki jih ljudje ne upoštevajo na lastno odgovornost. Pozvali smo države, naj ne samo spoštujejo, ampak tudi dosežejo, da ga drugi spoštujejo. Ta poziv je dosegel manjši odmev, kot pa smo upali.

V tem času, ki je mogoče ugodnejši, bi rad pozval države in nacionalne organizacije, naj v prizadevanju za obnovljeno humanitarno mobilizacijo sodelujejo tesneje kot nekoč.

Razvoj mednarodnih odnosov: upanje in strah

Zakaj se mi je zdelo potrebno, da sem se na kratko ozrl v preteklost, preden povzamem dejavnosti MORK-a? Zato, ker so siloviti dogodki v zadnjih letih močno spremenili ozračje v mednarodnih odnosih. To bi moralo vplivati tudi na politične razmere, v katerih mora delati MORK. Politične usmeritve v vzhodni Evropi in razvoj v razmerjih med velesilami so hladno vojno odrinili v preteklost in pripravili pot, da bi se lahko končalo več trajnih spopadov. Države, ki so si bile še včeraj nepomirljivo sovražne, danes sodelujejo z velesilami in pričakujejo, da se bo končalo nasprotje, v katero so ulete kot v past. V tem ozračju presenetljivega pospeševanja zgodovine so evropske države, ki so jih najprej razdelili, potem pa kruto ločili po drugi svetovni vojni, prve poiskale novo politično ureditev, katere najosupljivejši simbol je padec berlinskega zidu v novembru 1989; vendar te spremembe daleč presegajo evropske meje in odmevajo v osrčju vseh celin. Oblikujejo se nova politična, gospodarska in varnostna razmerja, pojavljajo se novi projekti, ki so

polni skritih moči, vendar bodo morali biti kos željam in hotenjem, ki jih zbuja, če naj se izognemo takemu ali drugačnemu koraku nazaj, ki bi spet peljal v nasilje. Ponoven pojav nacionalizma, o katerem smo že mislili, da je pokopan v preteklosti, in dogodki na raznih koncih sveta, na primer v Jugoslaviji, opozarjajo, da je treba povečati budnost. So pa še druge ovire, ki so na poti utrjevanju pravičnejšega in mirnega sveta — socialno in gospodarsko neravnovesje med Severom in Jugom, diskriminacija manjšin znotraj narodnostnih celot, bliskovito naraščanje prebivalstva, trajna revščina, množično preseljevanje, vedno večje onesnaževanje okolja, nestrpnost in rasizem.

Bil bi predrzen, če bi še naprej komentiral zgodovino, ki nastaja dan za dnem. Kot vsi vemo, dogodki le redkokdaj razkrijejo ves svoj pomen v trenutku, ko se zgodijo. Vendar se mi zdi, da bi bilo na tej razvojni stopnji mednarodnih odnosov treba poudariti tri ugodne razvojne prvine — prvič: po novem se številnim političnim voditeljem zdi pomembno poudarjati, da je treba spoštovati pravila mednarodnega prava in človekove pravice kot bistvene dejavnike za ohranitev miru in varnosti; drugič: razorožitvena pogajanja napredujejo; in nazadnje: nekateri spopadi so se že končali mirno, diplomati pa si prizadevajo, da bi poiskali rešitve za tiste, ki še trajajo.

V tej zvezi bi rad izrazil spoštovanje neutrudnemu in uspešnemu prizadevanju generalnega sekretarja Združenih narodov za obnovo miru v Namibiji, Angoli in Kambodži ter njegovo nenehno prizadevanje, da bi se končali spopadi v El Salvadorju, Zahodni Sahari in Afganistanu. Pogajanja o arabskoizraelskem konfliktu, ki so se začela na pobudo Združenih držav in Sovjetske zveze, bi mogoče lahko dodali na seznam dolgo pričakovanih obetov za mir.

Čeprav so te usmeritve, ki se pojavljajo v mednarodnih odnosih, znamenja napredka in zbuja upanje, pa ne bi smeli pozabiti, da si MORK, ki je priča naraščajočega števila kršitev ženevskih konvencij in njihovih dodatnih protokolov, vedno znova prizadeva za podporo držav, da bi lahko v celoti uresničil mandat, ki mu ga je zaupala mednarodna skupnost. Ni lahko prepričevati sprtih držav, da ohranjajo krhko ravnotežje med humanitarnimi obvezami in vojaškimi interesi. V vseh teh letih so MORK-u prepogosto zavračale ali omejevale to pravico prav tiste države, ki so se obvezale, da bodo v njihovih spopadih spoštovale minimalne humanitarne norme.

Mišljenje, ki danes navdihuje mednarodno skupnost, se je spremenilo. Zdaj mora vplivati na dogodke in obrniti tok postopkov, ki so v nasprotju z mednarodnim humanitarnim pravom; to lahko brez težav izmerimo po obsegu dejavnosti MORK-a od leta 1987 do danes, zlasti tiste, ki so namenjene za pomoč ujetnikom in civilnemu prebivalstvu.

Vojni ujetniki

Humanitarno pravo v notranjih spopadih

Zaščita civilnega prebivalstva

Vojna dejanja proti civilnemu prebivalstvu

Civilno prebivalstvo pod okupacijo

Pravica žrtev do pomoči in zaščite

Zalivska vojna

Zakaj sem se namenoma odločil, da bom o tem spopadu razpravljal v zadnjem delu tega poročila? Zato ker so se na njegovih različnih stopnjah, ko so si v zelo kratkem času stale nasproti znatne sile, tako kot še nikoli doslej v zgoščeni obliki pokazala vsa humanitarna vprašanja, s katerimi se ukvarjamo. Poleg tega nas ta spopad sili, da precej drugače gledamo na prihodnost.

Načini boja in bojna sredstva

V tistih mesecih po zasedbi Kuvajta, ko je poskuse MORK-a, da bi se približal, Irak vedno znova zavračal, ko so se v zasedenem Kuvajtu množile kršitve človekovih pravic in ko so se diplomatske poteze na podlagi številnih resolucij Varnostnega sveta končevale na mrtvi točki, je vedno bolj grozilo, da bo izbruhnila vojna, naše upanje na politično pomiritev pa je vsak dan bolj pojemalo. Hkrati so se pojavile nove grožnje, in ker se je MORK zavedal nevarnosti, da bi lahko uporabili kemično, bakteriološko in še drugo orožje za množično uničevanje, se je po resoluciji Varnostnega sveta številka 678, ki dovoljuje uporabo sile, odločil za pobudo in je 14. decembra 1990 naložil spomenico vsem državam podpisnicam ženevskih konvencij. To potezo je nekaj dni pozneje podkrepilo sporočilo vsem vladam držav v koaliciji in iraški vladi; v njem je MORK spomnil vse te države na njihove obveznosti po ženevskih konvencijah iz leta 1949 in na protokole vojnega prava, ki prepovedujejo uporabo kemičnega in bakteriološkega orožja. Pozval je tudi države, ki še niso sprejele dodatnega protokola I, naj ukrepejo vse potrebno, da bi v primeru, če bi izbruhnil spopad, spoštovali vse objekte, neizogibno potrebne za preživetje civilnega prebivalstva, varstvo okolja in naprave, ki vsebujejo nevarne sile, na primer jedrske elektrarne. Ko so se 17. januarja začele sovražnosti, je MORK nujno pozval vse strani, naj ne uporabijo atomskega orožja.

Vsa sreča, da tega orožja res niso uporabili, vendar je med vso vojno grozila nevarnost, da ga bodo, tako da je vse civilno prebivalstvo bežalo v zaklonišča z zaščitnimi maskami na obrazih in je bilo tako razčlovečeno; ljudje so postali živi simboli grožnje, ki jim je pretila. Brez izbiere ciljev so prožili izstrelke, na slepo so tolkli po prebivalstvu Izraela in nekaterih zalivskih držav in tako dajali novo resničnost strahovom, s katerimi smo se pod-

zavestno navadili živeti v obdobju oboroževalne tekme. Vojaške operacije so vodili na tak način, da smo se zavedali, kako lahko vojna uničuje naravno okolje. Najhujšo škodo, ki je nastala, ker so zažgali kuvajtska naftna polja in ker se je nafta izlila v morje, so v dobršni meri odpravili, toda posledice bodo še dolgo občutne. Zdaj mora mednarodna skupnost prisluhniti svarilu, ki ga prinašajo ti dogodki. To je ena od izkušenj iz te vojne, še posebno bi morala spodbujati prizadevanje tistih, ki se z uspehom pogajajo o razorožitvi. Sporazumov o zmanjševanju oborožitve ne bi več smeli imeti za preprost način iskanja novega vojaškega, strateškega ali političnega ravnotežja sil: bolj kot prej se zavedamo, da gre pri tem za moralno dolžnost človeštva, ki se mora zavarovati samo pred sabo.

Upoštevač to misel, bi rad poudaril, da države, ki ratificirajo dodatne protokole, tudi lahko sodelujejo pri razorožitvenem postopku. Vsebina teh instrumentov, ki se nanaša na način bojevanja, dejansko kaže, kako vojskujoče se strani nimajo neomejene pravice, da si izbirajo način bojevanja. Tudi tukaj pa bi bil potreben še dodaten napor, da bi te protokole ratificirale vse države.

Dejavnost MORK-a med zalivsko vojno

Sredi tega spopada se MORK ni mogel omejiti na vpludne uradne pritožbe ali ugotavljanje, na koliko različnih načinov kršijo humanitarno pravo in kako so prve žrtve civilisti v Kuvajtu, ne da bi sam mogel na svojo pest ozdraviti to stanje. Sprva je pripravil široko zasnovan program za pomoč in sodelovanje z jordanskim Rdečim polmesecem ter zvezo družb Rdečega križa in Rdečega polmeseca, ko se je na tisoče pripadnikov tujih narodov, prisiljenih zapustiti Kuvajt in Irak, usulo v Jordanijo; ta operacija je pomagala nad 150.000 ljudem. Ko je MORK januarja 1991 videl posledice embarga na iraškem civilnem prebivalstvu, je v skladu s 23. členom četrte konvencije začel pošiljati pomoč v Irak. Dejavnost MORK-a je dobilo novo razsežnost, ko so izbruhnili zelo siloviti notranji spopadi najprej v južnem in potem severnem Iraku, s čimer so se še nadaljevale posledice vojne. S privolitvijo oblasti je MORK smel na ta področja in je pomagal nad 300.000 ljudem v iraškem Kurdistanu, kamor jim je poslal 15.000 ton nujnih živil. Ob več priložnostih je tudi ukrepal za pomoč ljudem, ujetim v teh spopadih. Hkrati je MORK v Iranu, kamor se je zateklo nad milijon Kurdiv in iraških šitov, poskrbel za pomoč iranskemu Rdečemu polmesecu: 7.000 ton živil, 16.000 šotorov in 550.000 odej je bilo razdeljeno med te razseljene ljudi, ki so živeli v popolnem pomanjkanju. Ko je istočasno zagrozila v Bagdadu in nekaterih pokrajinah resna epidemija, je MORK sprožil široko zasnovane operacije in tehnične programe,

da je obnovil zalogo pitne vode, ki je bila nasilno uničena zaradi zavezniškega bombardiranja energetskih objektov. Delegacija MORK-a v Iraku je na višku dejavnosti štela 314 ljudi, med katerimi so jih 214 poslale nacionalne organizacije, in z njihovo pomočjo so v iraškem Kurdistanu postavili štiri poljske bolnišnice. V Iran je prišlo sodelovat v operacijah MORK-a 80 odposlancev raznih nacionalnih organizacij. Toda turške oblasti so zavrnile ponudbo MORK-a, da bi poslal svoje ljudi na mejna področja z Irakom, kjer se je v nekaj dneh zbralo več sto tisoč Kurdiv, ki so zbežali s prizorišč bojev.

Kar zadeva vojne ujetnike, ki jih je zadrževal Irak, se je zadeva končno premaknila z mrtve točke 27. februarja, ko je Irak po sprejetju resolucije Varnostnega sveta številka 687, ki je končala vse sovražnosti, začel omogočati repatriacijo vseh kuvajtskih civilistov in pripadnikov nepletenih držav hkrati z vsemi vojnimi ujetniki, ki jih je zadrževal že od zasedbe Kuvajta. Dne 7. marca je MORK v pooblaščen vlogi nevtralnega posredovalca pripravil srečanje v Riadu, kjer so se zbrali vojaški predstavniki zavezniških sil in Iraka. Podpisali so sporazum o postopkih in urniku operacij, v katerih naj bi MORK repatriiral nad 6.600 kuvajtskih vojnih ujetnikov in civilnih internirancev, 64 zavezniških ujetnikov in nad 71.000 iraških vojnih ujetnikov in civilistov. Naj tukaj spomnimo na to, da je ob izbruhu sovražnosti MORK v skladu s svojim mandatom in določili tretje konvencije dobil pooblastilo, da obišče vse ujetnike zavezniških sil, vendar je iraška vlada dosledno zavračala naše prizadevanje in s tem očitno kršila to konvencijo. Iz istega razloga MORK nikoli ni dobil dovoljenja za vstop v Kuvajt med vso iraško zasedbo. Civilno prebivalstvo je bilo izpostavljeno represalijam, nasilju, aretacijam in deportacijam, da ne omenjam ropanja javne in zasebne lastnine; usoda velikega števila kuvajtskih vojakov in civilistov, deportiranih v Irak, pa še danes ostaja negotova. Takoj po osvoboditvi Kuvajta je MORK zaradi prevladujočih nasilnih dejanj in kratenja pravic ponudil oblastem svoje storitve in dobil dovoljenje, da lahko obišče ljudi, zaprte zaradi sodelovanja z okupatorjem. Ukrepal je tudi za zaščito ljudi, ki jim je bilo ukazano, da morajo v izgnanstvo. V tem pogledu je MORK zelo v skrbeh zaradi problema oseb brez državljanstva.

Tukaj bom končal to razčlemba, ker nisem hotel orisati celotne vsebine spopadov, ampak samo uporabiti najzgovornejše primere in s tem opozoriti, kako pomembno in obsežno je humanitarno pravo, ter pokazati tragične posledice, ki neizogibno doletijo žrtve, če ga kje zavračajo ali ga upoštevajo le deloma. Do te mere pa moje pripombe veljajo za vse spopade.

Sklepi

Čeprav so bile posledice tako številnih vojn deloma odpravljene z vedno širšo humanitarno dejavnostjo, vam moram priznati, kako smo mi v MORK-u zelo po-

gosto obupani zaradi nujne potrebe, da bi poiskali rešitve, o katerih se zmeraj zdi, da se nam izmikajo. Seveda smo trdno odločeni nadaljevati svoje poslanstvo in okrepiti napore, ampak da bomo lahko nadaljevali, moramo med vsemi vladami držav podpisnic ženevskih konvencij najti podobno voljo, s katero bodo lahko svoje obljube in obveznosti podkrepile z dejanji.

Pacta sunt servanda! To je moj prvi sklep. Prvi člen, skupen ženevskim konvencijam, ne pušča prav nič prostora za dvom o tem, kajti *Vse podpisnice se obvezujejo, da bodo spoštovale humanitarno pravo in zagotavljale njegovo spoštovanje v vsakršnih okoliščinah.*

To je jasna pravna obveza, ki predvsem pomeni posamezno odgovornost držav v spopadu, hkrati pa sega tudi širše, ker mora vsaka država podpisnica konvencij zagotoviti spoštovanje teh zakonov. Zato se morajo v primeru, da država prekrši obvezo, ki jo je dala z ratifikacijo konvencij, vse druge države čutiti prizadete. Kaj je torej treba narediti?

Humanitarno pravo, ki se nanaša na mednarodne konflikte, vsebuje več določil, katerih namen je, da zagotovijo njegovo izvajanje in uporabo. Te naloge nima samo MORK, ampak tudi varstvene sile, to se pravi, tretje države, ki bi jih vojskujoče se strani morale določiti ob izbruhu sovražnosti. Ta nadzorni mehanizem, okrepljen leta 1977 s sprejetjem dodatnih protokolov, pa ni bil dovolj uporabljen in ga zdaj tako rekoč nihče ne upošteva. To bi nam moralo dati misliti, saj bi po našem prepričanju v številnih primerih z določitvijo varstvenih sil lahko dosegli, da bi sprte strani bolj spoštovale humanitarno pravo.

S sprejetjem dodatnih protokolov je bil sistem za spoštovanje humanitarnega prava dodan še en ukrep. Po besedilu 90. člena prvega protokola v primeru, kadar se najmanj dvajset držav podpisnic strinja, da bi sprejelo to pristojnost, mora biti ustanovljena mednarodna komisija za ugotavljanje dejstev. To se je tudi zares zgodilo 25. junija 1991 in ta komisija ima pravico raziskati vsakršno resno kršitev ženevskih konvencij in protokolov in na podlagi njenega poročila olajšati pot do doslednega spoštovanja pravnih norm. Toda čeprav je doslej že 107 držav ratificiralo prvo določilo, jih je samo 23 priznalo obvezno pristojnost te komisije. MORK zelo obžaluje, da je tako, in vabi države, ki tega še niso storile, naj priznajo komisiji to pristojnost in s tem odločilno pomagajo, da bodo protokoli humanitarnega prava bolj spoštovani.

In nazadnje 89. člen prvega protokola predvideva, da v primeru hudih kršitev konvencij sklenejo Visoke države pogodbenice ukrepati skupno ali posamezno v sodelovanju z Organizacijo združenih narodov in v skladu z njeno ustanovno listino.

Medtem ko je torej jasno določeno, da so države odgovorne za spoštovanje humanitarnega prava, pa si ne moremo kaj, da ne bi pripomnili, kar sem že omenil v svojem poročilu, da uresničevanje tega prava zadeva ob prav številne težave tako v mednarodnih kakor v notranjih spopadih. Očitno je treba okrepiti spoštova-

254 nje ženevskih konvencij in njihovih dodatnih protokolov, s tem pa prihajam do svojega drugega sklepa: bistveno je namreč pomembno, da humanitarne prave ne pustimo stagnirati. Zastavlja se vprašanje, kako je mogoče učinkoviteje in strože uveljavljati skupno odgovornost vseh držav podpisnic konvencij, da bi zagotovili spoštovanje tega prava. Bodo obstoječi mehanizmi za uresničevanje zadostovali, da dosežemo ta cilj, ali pa bi bilo treba določiti in razviti še nove? Na to ne morem odgovoriti takoj, vendar je to v novem mednarodnem ozračju predmet razprave, ki se ga MORK misli dejavno lotiti, pri čemer se bo posvetoval z državami podpisnicami ženevskih konvencij. Hkrati moramo ponovno opredeliti in okrepiti svoje prizadevanje za širše spoznavanje humanitarne prave, zato da bomo spodbudili javnost in se bo zavedela, kako življenjsko pomembno je, da se spoštujejo njegova določila. Nacionalne organizacije Rdečega križa in Rdečega polmeseca bodo morale biti v svojih deželah veliko dejavnejše v tem pogledu. Tudi množična občila bi morali tesneje pritegniti k temu prizadevanju, ker so pogosto neposredna priča tragičnih posledic zaradi nespoštovanja humanitarne prave; v zadnjem času je bilo jasno dokazano, kako njihova poročila močno vplivajo na javno mnenje in državne voditelje.

Moj tretji in zadnji sklep velja že priznati potrebi po izboljšanjem usklajevanju humanitarnih dejavnosti. O tej zadevi razpravljajo v sistemu Združenih narodov. Že samo po obsegu potreb, ki jih imajo žrtve v spopadih v Kambodži, Afganistanu, Sudanu, Somaliji, Mozambiku in zadnje čase v zalivski vojni in po njej, se lahko prepričamo, da je zares potrebno tesnejše sodelovanje pri humanitarni pomoči. Takšno usklajevanje je res nujno, da preprečimo vsakršno podvajanje naporov in izboljšamo učinkovitost vseh udeležencev. MORK se drži svoje neodvisne vloge strogo humanitarne, nevtralne in nepristranske ustanove, katere poslanstvo je, da opravlja naloge, ki ji jih dajejo ženevske konvencije, hkrati pa je pripravljen sodelovati v takih mehanizmi, ki bi jih morda ustanovili v Združenih narodih.

MORK tudi želi izboljšati sodelovanje s samim mednarodnim gibanjem Rdečega križa in Rdečega polmeseca, in sicer s širšo in intenzivnejšo povezavo z nacionalnimi organizacijami, katerih pomoč, sodelovanje in podpora so bistveni za opravljanje nalog, ki jih MORK-u zaupajo statuti našega gibanja. Tako se bo okrepila naša solidarnost in povečala naša učinkovitost.

Globoki politični prevrati v zadnjih nekaj letih so nas pripeljali do razpota med preteklostjo, ki je komajda za nami, in prihodnostjo, v kateri človeštvo z novim navdušenjem poskuša ponovno določiti razmerja in spet odkriti človeške vrednote. Ne smemo zamuditi priložnosti, ki nam jo danes ponuja zgodovina, skušajmo skupaj povrniti idealu Rdečega križa in Rdečega polmeseca tisto univerzalno razsežnost, ki mu daje vso pravno moč.

KRATEK PREGLED RAZVOJA POŽARNOVARNOSTNE ZAKONODAJE NA SLOVENSKEM

Rudolf Nanger*

Pobudo za pisanje prispevka, v katerem naj bi bil podan pregled razvoja požarnovarnostne zakonodaje in gasilstva na slovenskih tleh, mi je dal v drugi polovici leta 1990 takratni svetovalec Predsedstva R Slovenije g. Bojan Ušeničnik. Zaradi izredne obsežnosti gradiva, ki ga je bilo treba poiskati in pregledati — zlasti še, ker sem želel obdelati ne samo državne represivne ukrepe, ampak tudi preventivne ukrepe na tem področju — je bilo gradivo pripravljeno decembra 1990. Vendar je bil zapis ocenjen kot preobširen in dana je bila pobuda oz. predlog, da se ga primerno skrajša. To sem storil in pri tem izpustil zlasti področje preventivnih ukrepov, ki pa ni nič manj zanimivo, zato morda o tem kdaj drugič.

Stari in srednji vek — kratko o pravni ureditvi v tistih časih

Stari vek — antika

Zgodovina gasilstva sega daleč nazaj v dobo prvih civiliziranih ljudstev. Stara ljudstva takratnega časa (Sirci, Babilonci, Egipčani, Kitajci in drugi) so se na različne načine borili proti ognju, vendar kaj dosti o tem ne vemo. Najstarejši pisni dokument sega v II. tisočletje pred našim štetjem — najdena je bila na papirusu napisana uredba o gašenju požarov v starem Egiptu. Na zavidljivo višino pa je izpopolnila to službo rimska država. O tem je ohranjenih več pisanih virov, zlasti še iz časov Julija Cezarja in Avgusta. Ko je Rim v času Avgusta (v letih 30 — 14 p. n. št.) postal svetovna država — imperij, se je gasilska služba že delila na državno in zasebno. Avgust se je med svojim vladanjem energično lotil ureditve protipožarne službe in je mesto Rim razdelil na 14 požarnih okrajev.

Po rimskem zgledu so organizirala podobno protipožarno službo tudi mesta širrom po rimskem imperiju, o čemer pričajo zapiski Plinija ml. in Apolondra. Iz tega časa je znan odlok cesarja Septimija in kasneje cesarja Caracalle iz leta 205 za mesto Flavio Solvo (pri Lipnici na Štajerskem), v katerem je bilo 100 meščanov imenovanih za gasilce. Če je imelo to mesto, ki je takrat štelo okoli 3000 prebivalcev, svojo gasilsko četo, je zelo verjetno, da so imela podobno organizacijo tudi druga mesta na naših tleh, kot Petovia, Celeia in Emona, ki so imela do 5000 prebivalcev. Razen že omenjenih držav-

nih »poklicnih« gasilcev so iz rimske države znani tudi društveni »prostovoljni« gasilci, predvsem iz vrst obrtnika. Ta organizacija se je razvila zlasti v I. stol. n. št. na vsem območju zahodnorimskega cesarstva.

Zaton zahodnorimskega cesarstva, ki se je začel ob koncu IV. stol. z upori sužnjem, kolonov, delavcev v rudnikih ter vpadi germanskih plemen, je prav tako vplival na propad protipožarne službe kot celote. Takratna visoko razvita družba ji je namenjala vso pozornost in jo v okviru danih možnosti razvila do najvišje možne stopnje.

Srednji vek

Po propadu rimskega cesarstva ni zaslediti nobenih vesti oz. pisnih dokumentov o protipožarni službi. Šele v IX. stol. v času Karla Velikega je zaslediti prvo srednjeveško uredbo o nočni straži v posameznih mestih. Te straže so bile dolžne ob vsakem požaru organizirati vse meščane za obrambo in gašenje. V Franciji je Ludvik IX. odredil stalno stražo, katere dolžnost je bila vedeti nad varnostjo državljanov, kamor je spadala tudi skrb za alarmiranje in gašenje požarov. Ta organizacija se je razvijala in šele leta 1667 je bila varnostna služba ločena od protipožarne. Na naših prostorih je zaslediti ponovne odredbe šele po velikem dunajskem požaru leta 1276. Leta 1278 je Rudolf Habsburški izdal požarni red, ki pa je veljal le za mesto Dunaj. Ostala mesta so se skušala na razne načine ubraniti pred elementarnimi kot tudi požarnimi nesrečami, pri čemer so se opirala predvsem na cehovsko organizacijo in požarne re-de, ki so znani od XIII. stol. dalje. Tem požarnim redom so skorajda vedno botrovali veliki požari, ki so praviloma upepelili cela mesta.

* Jerebova 3, Novo mesto.